

DOI: [10.32702/2307-2105-2018.11.73](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.11.73)

УДК 339.338

*С. В. Шарова,
кандидат економічних наук, доцент
Г. О. Кузьменко,
магістрант гр. ФЕУ-113м
Запорізького національного технічного університету, м. Запоріжжя, Україна*

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ, ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ СТРАХУВАННЯ ПОСЛУГ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТУРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

*S. V. Sharova
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
H. O. Kuzmenko
Master's Degree Student, Faculty of Economics and Management,
group 113m Zaporizhzhia National Technical University, Zaporizhzhia, Ukraine*

INSURANCE MARKET IN UKRAINE FOR TOURISM SERVICES: ANALYSIS OF THE CURRENT STATE, ITS PROBLEMS AND PROSPECTS

Стаття присвячена аналізу сучасного стану функціонування ринку страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю в Україні. Проведено аналіз динаміки: кількості страховиків на страховому ринку України; основних показників розвитку страхового ринку; динаміки страхових премій та відношення валових страхових премій до ВВП; страхових виплат в Україні за період 2005-2015 рр. Визначено значну залежність від обсягів туристів, що від'їжджають за кордон; відсутність розвинутої інфраструктури і ефективних комунікацій між учасниками туристичної галузі; вузький асортимент послуг зі страхування туристичної діяльності та незначну місткість вітчизняних страховиків в даному сегменті страхування, і, як результат, неможливість страхових компаній нести відповідальність в межах значних за обсягами та різних за видами ризиків; низький рівень страхової культури туристів та невисоку якість послуг з асистансу. Виділено фактори, що стримують розвиток страхування туристичної діяльності. Встановлено основні пріоритетні напрямки подолання проблем, що негативно впливають на функціонування та розвиток вітчизняного ринку страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю: удосконалення нормативно-правової бази у сфері страхування та туризму, яка б відповідала міжнародним стандартам; підвищення рівня страхової культури населення за допомогою роз'яснювальних та консультаційних робіт; підвищення кваліфікації працівників страхового ринку за допомогою активізації роботи Нацкомфінпослуг та саморегулювальних організацій з цього приводу; створення захисних механізмів для туристів, наприклад, туристичних стабілізаційних фондів. Доведено, що забезпечити розвиток туристичного страхування можливо завдяки породженню у

громадян думки про необхідність захисту свого майна та здоров'я під час подорожі з метою обмеження їх від непередбачуваних витрат.

The article presents the analysis of the current state of the insurance market for services related to tourism activity in Ukraine. Dynamics analysis has been conducted including calculation of insurers in the insurance market of Ukraine, defining main indicators of the development of the insurance market, the dynamics of insurance premiums and the ratio of gross insurance premiums and GDP, insurance payments in Ukraine for the period of 2005-2015. We have determined the following features: significant dependence on the number of tourists traveling abroad, lack of developed infrastructure and effective communication between the participants in the tourism industry; a narrow range of tourism insurance services and insignificant capacity of domestic insurers in this segment of insurance, and as a result, the impossibility of insurance companies to bear responsibility within the limits of significant volumes and different types of risks; low level of insurance culture of tourists and low quality of assistant services. The factors constraining the development of tourism insurance are highlighted. The main priority directions of overcoming the problems that have a negative impact on the functioning and development of the domestic market of insurance services for tourism are established. They are as follows: improvement of the legal and regulatory framework in the field of insurance and tourism, which would be in line with international standards; raising the level of insurance culture of the population through clarification and consulting; improvement the skills of the insurance market employees by activating the work of the National Financial Services Commission and self-regulatory organizations in this regard; creation of protective mechanisms for tourists, e.g. tourist stabilization funds. It is proved that the development of travel insurance is possible due to persuasion the citizens to protect their property and health while traveling in order to avoid unforeseen costs.

Ключові слова: *ринок страхування послуг; туристична діяльність; страхова премія; страхові компанії; асистанс; страховий ризик; страхові виплати.*

Key words: *insurance services market; tourism activity; insurance premium; insurance companies; assistances; insurance risk; insurance payments.*

Постановка проблеми. Всебічне впровадження та дієва реалізація механізму СПТД в Україні неможлива без ефективного функціонування національного страхового ринку та взаємовигідного співробітництва всіх його суб'єктів. Крім того, справедливо зауважити, що розвиток сфери СПТД доцільно розглядати у єдності із загальними тенденціями у туристичній галузі, які виявляють прямий вплив на кількість застрахованих осіб. Відповідно, чим більше осіб подорожуватиме, тим краща динаміка буде спостерігатися щодо оформлення страхових полісів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти функціонування страхового ринку та організації туристичної діяльності відображено у роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників, серед яких: В.Д. Базилевич, Н.М. Внукова, О.О. Гаманкова, О.А. Гвозденко, О.М. Грабчук, О.М. Залетов, Г.В. Кравчук, Д.А. Кучин, Н.І. Машина, Л.В. Нечипорук, С.В. Сокол, В.В. Тринчук, Т.А. Федорова. Значна увага дослідженню питань страхування туристичної діяльності приділена в наукових роботах Н.М. Власової, В.В. Гуменюк, С.Г. Загурської, А.С. Крутової, Н.В. Кузнєцової, О.О. Полуляхова та інших.

Постановка завдання. Проведення аналізу динаміки кількості страховиків на страховому ринку України; основних показників розвитку страхового ринку; динаміки страхових премій та відношення валових страхових премій до ВВП; страхових виплат в Україні за період у 2005-2015 рр. та визначення пріоритетів розвитку страхування туристичних послуг в Україні.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи сферу туризму варто зазначити, що у світі спостерігається стрімкий розвиток галузі. За даними Міжнародної організації туризму, у 2014 році були досягнуті рекордні показники щодо стану міжнародного туризму – більше 1,1 мільярда осіб за рік, що на 45 мільйонів більше ніж результати минулого року. Темп росту показника складає 5 %, що перевищує прогнозні дані, розраховані організацією на 2010-2020 роки. У регіональному аспекті найбільші темпи зростання у 2014 році показали Американський континент (+ 8%), Азіатсько-Тихоокеанський регіон (+ 5%) і Європа (+ 4%). Лідерами за даним показником серед субрегіонів стали Північна Америка (+ 9%) і Південна

Азія (+ 8%), Південна і середземноморська Європа, ПівнічноСхідна Азія і Північна Європа (+ 7% у всіх перерахованих субрегіонах) [5].

Україна має сприятливий туристсько-рекреаційний потенціал розвитку туризму, однак незадовільні тенденції ринку туризму. У 2013 році в Україну було здійснено 24,67 млн. прибутків, що становить 2,2 % від загальної кількості прибутків. Темпи приросту порівно з 2012 роком становить 7,2 %. Відправлень відбулося 23,76 млн., що складає 1,96 % від загальної кількості, при чому вони зросли на 10,9 % відносно попереднього року. Критичним для українського туризму став 2014 рік, що пов'язано із знищенням промислових підприємств на сході України, які давали країні 30% її валютної виручки. Поруч з цим, кількість відвідувань іноземними громадянами зменшилася майже в 2 рази та становила 12,71 млн., тобто показник впав до рівня 2003 року. Найбільше осіб було прийнято з Білорусії, Російської Федерації, Туреччини, Німеччини та США. Динаміка кількості громадян України, які виїжджали за кордон також показала спадаючу тенденцію, показник зменшився на 5,57 %. При чому найбільш популярними країнами стали Польща, Російська Федерація, Угорщина, Молдова та Словаччина. Однак у структурі туристичних потоків найбільшу частку серед 46 подорожуючих, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності, становили саме українські громадяни, які виїжджали за межі країни – 85,98 %. Поряд з цим питома вага внутрішніх туристів складає 13,31 %, а іноземних туристів – лише 0,71 % [2]. Описана ситуація обумовлена загостренням політичного конфлікту, погіршенням економічної ситуації, веденням воєнних дій на території країни та анексії Криму. Негативним фактором є також необізнаність закордонних подорожуючих щодо потенціалу українського туризму.

Адже, підтримка державних органів влади, законодавче стимулювання активності приватних підприємств в цьому напрямку та залучення іноземних інвестицій, може координально змінити ситуацію на вітчизняному туристичному ринку. Це, безумовно, створить додатковий попит на страхові послуги.

Переходячи до аналізу страхового ринку України, зазначимо, що на сучасному етапі розвитку країни, він активно консолідується. Це обумовлено наслідками фінансової кризи, відповідною політикою Нацкомфінпослуг, спрямованою на очищення страхового ринку від дрібних та схемних страхових компаній, а також намаганням самих страхових компаній підвищити власні конкурентні позиції на ринку. У зв'язку із зазначеним, кількість страхових компаній за останні роки стрімко зменшується (табл. 1).

Таблиця 1.
Динаміка кількості страховиків на страховому ринку України у 2005-2015 рр. [1]

Показник	РІК										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Усього страхових компаній, у тому числі:	398	411	446	469	450	456	442	414	407	382	361
- з ризикового страхування	348	356	381	396	378	389	378	352	345	325	312
- зі страхування життя	50	55	65	73	72	67	64	62	62	57	49

Протягом 2005-2015 рр. кількість страхових компаній зменшилась в цілому на 16 одиниць, а в останні п'ять років зменшення становило 37 одиниць. Станом на 2015 рік на страховому ринку України діє 312 страхових компаній з ризикового страхування, що на 77 одиниць менше, ніж в 2010 році і 49 страхових компаній зі страхування життя, що менше, ніж в 2010 році на 18 одиниць. Хоча в Україні діє велика кількість страховиків, проте фактично основна частка валових премій сконцентрована лише у 10 СК зі страхування «Life» (91,2 %) і 50 СК зі страхування «non-Life» (78,8 %). З точки зору СПТД це означає можливість розширення асортименту і якості наданих послуг страхувальникам, оскільки великі компанії, зважаючи на власні фінансові можливості та агресивну маркетингову політику будуть розвивати усі напрямки страхування.

Глибока фінансова криза та політика головного регулятора страхового ринку – Нацкомфінпослуг, вплинула як на кількість страхових компаній, так і на всі інші основні показники його розвитку та функціонування, що представлені в таблиці 2. Зокрема, активи страховиків зростають в останні роки меншими темпами. Так, якщо приріст активів за період з 2006 р. по 2007 р. становив 34,3 %, то в період кризи (2008-2009 роки) всього 0,1 %, а в період з 2014-2015 рр. відбувся спад даного показника на 13,6 %. Спостерігається скорочення статутного капіталу страховиків за період з 2014 р. по 2015 р. на 4,3 %. Темп приросту страхових резервів в останні два роки зріс з 9,6 % до 16,1%.

Також слід звернути увагу на незбалансованість структури страхового ринку. У загальній його структурі частка страхових компаній, що займаються ризиковими видами страхування значно перевищує частку страхових компаній із страхування життя. Їх співвідношення станом на 2015 рік становить майже 6:1.

Таблиця 2.

Динаміка основних показників розвитку страхового ринку за період 2005-2015 рр. в Україні

Показник	Рік										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Кількість зареєстрованих страховиків	398	411	446	469	450	456	442	414	407	382	361
Частка компаній зі страхування життя, %	12,6	13,4	14,6	15,4	16,0	14,7	14,5	15,0	15,2	14,9	13,6
Частка компаній з ризикового страхування %	87,4	86,6	85,4	84,6	84,0	85,3	85,5	85,0	84,8	85,1	86,4
Активи по балансу, млн.грн.	20920,1	23994,6	32213,0	41930,5	41970,1	45234,6	48122,7	56224,7	66387,5	70261,2	60729,1
Темп приросту обсягу активів страхових компаній, %	x	14,7	34,3	30,2	0,1	7,8	6,4	16,8	18,1	5,8	-13,6
Статутний капітал, млн.грн.	6641,0	8391,2	10633,6	13206,4	14876,0	14429,2	14091,8	14579,0	15232,5	15120,9	14474,8
Темп приросту обсягу сплачених статутних капіталів, %	x	26,35	26,7	24,2	12,6	-3,0	-2,3	3,5	4,5	-0,7	-4,3
Страхові резерви, млн.грн.	5045,8	6014,1	8423,3	10904,1	10141,3	11371,8	11179,3	12578,0	14435,7	15828,0	18376,3
Темп приросту обсягу страхових резервів, %	x	19,19	40,1	29,5	-7,0	12,1	-1,7	12,5	14,8	9,6	16,1

Розглянута ситуація негативно впливає на загальний фінансовий стан та фінансову стійкість страховика та, безумовно, деструктивно відображується на всіх аспектах діяльності страховика, в тому числі і на СПТД.

Стан страхового ринку визначається обсягом зібраних страхових премій. Обсяг валових страхових премій українських страховиків хоча і зріс за останні 10 років у цілому на 16882,5 млн. грн., проте за період з 2013 по 2014 рр. знизився на 1894,6 млн. грн., що свідчить про зменшення обсягу реалізованих страхових послуг. Однак у 2015 році показник знову зріс на 2968,7 млн. грн., що свідчить про позитивну тенденцію. Така ж динаміка спостерігається і по відношенню до чистих страхових премій, зменшення їх обсягу за період з 2013 по 2014 рр. становить 13,73 %, але у наступному періоді показник зріс на 20,23 %.

Рис. 1. Динаміка страхових премій та відношення валових страхових премій до ВВП за період 2005-2015 рр. в Україні [1]

Показник «відношення валових страхових премій до ВВП» є найбільш важливий показник, що дає оцінку впливу страхування на соціально-економічний розвиток країни. Його оптимальне значення відповідно до методики розрахунку рівня економічної безпеки 2013 року становить 1-8 %. Хоча значення цього показника і відповідають нормі протягом досліджуваного періоду, проте є низьким, адже у розвинутих країнах частка страхування у ВВП складає до 10 % [3]. Підвищення рівня проникнення страхування в економіку держави можливе і за рахунок удосконалення механізму СПТД. Таким чином, нарощення страхових премій вітчизняними страховими компаніями повинно відбуватись і за рахунок значного збільшення СПТД.

За підсумками 2015 року, загальна сума валових страхових виплат становила 8,10 млрд. грн., що майже на 6,21 млрд. грн. менше, ніж у 2005 році. Динаміка обсягів чистих страхових виплат є також негативною, що спричинено тим, що страхові компанії використовують на практиці різні схеми, які дозволяють їм оптимізувати власну діяльність, а також тим, що у зв'язку зі складним економічним та політичним становищем можливість страховиків відповідати повноцінно за своїми зобов'язаннями знижується. Низький рівень виплат та намагання зменшити рівень власної відповідальності, безумовно, характерний і для СПТД.

Здійснюючи аналіз ринку СПТД, слід зазначити, що даний вид страхування не виділяється окремо відповідно до законодавства України, тому аналіз його розвитку здійснено за допомогою оцінки тих видів страхування, з якими він пов'язаний. Актуальними видами страхування для суб'єктів, що надають туристичні послуги є страхування цінних ризиків, страхування ризиків відмови клієнта від туристичної поїздки, страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, авіаційне страхування цивільної авіації, страхування відповідальності морського перевізника.

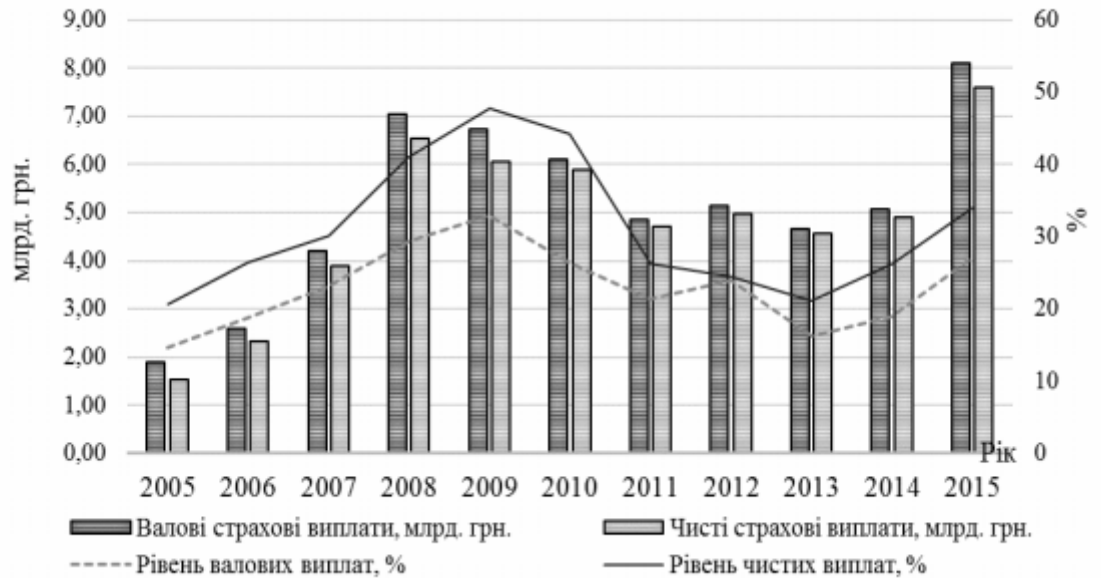

Рис. 2. Динаміка страхових виплат в Україні за період 2005-2015 рр., млрд. грн. [1]

Для туристів актуальними є наступні види страхування: медичне страхування, ДМС, страхування від нещасних випадків, страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, «Зелена картка», страхування багажу та іншого майна, страхування вантажів та багажу, страхування від скасування або переривання туру, страхування від ненадання або неповного надання туристичних послуг, страхування від невидачі візи, затримки літаків чи іншого транспорту при в'їзді/виїзді, страхування фінансових ризиків.

Отже, переходячи, безпосередньо, до аналізу вітчизняного ринку СПТД в межах пов'язаних видів страхування, зазначимо, що обсяг чистих страхових премій по добровільному страхуванню цивільної відповідальності власників наземного транспорту (включаючи відповідальність перевізника) в Україні за період з 2008-2015 рр. зріс на 127,8 млн. грн., у відсотковому вимірі це становить – 177,8 %, що є позитивною динамікою для розвитку даного виду страхування. Така динаміка пояснюється також тим, що страхувальник за умови вибору додаткової добровільної програми з цивільної відповідальності власників наземного транспорту може зменшити франшизу по основному договору страхування до 0 %, і як наслідок, це позитивно впливає на попит по даному виду страхування.

Підводячи підсумок дослідженню ринку СПТД слід відмітити, що в даному секторі страхування спостерігається спад, що цілком закономірно, зважаючи на політичну та фінансову кризу в країні. На ринку СПТД спостерігається активність здебільшого страхових компаній з іноземним капіталом, адже вони є більш стійкі до внутрішніх криз України та надають більш якісні послуги. Разом з тим, саме активний відпочинок супроводжується високими ризиками.

Внаслідок зниження обсягу зовнішнього туристичного ринку також в останні роки зменшується і ринок туристичного асистансу. За 2014 рік фахівці підрозділу туристичного асистансу компанії прийняли всього 7 643 звернення від подорожуючих за кордоном, що на 34 % менше, ніж в 2013 році [6].

Як підсумок, необхідно виділити фактори, що стримують розвиток страхування туристичної діяльності:

- необізнаність населення у сфері страхування туристичної діяльності;
- недовіра населення до страхових компаній унаслідок несвоечасного і не в повному обсязі виконання зобов'язань перед страхувальниками;
- недосконала законодавча база у сфері страхування туристичної діяльності;
- недотримання страхового законодавства страховиками, що здійснюють страхування туристичної діяльності;
- низька платоспроможність населення, як наслідок зменшення кількості туристів, і зуження кола потенційних клієнтів для страховиків, що займаються страхуванням туристичної діяльності;
- вузький асортимент страхових послуг зі страхування у сфері туризму, що надаються клієнтам;
- обмежений обсяг страхового захисту у зв'язку зі спробами страховиків зробити страховий продукт більш дешевшим, і отримати більший прибуток за рахунок більшого обсягу наданих менш дорогих страхових послуг;
- низька якість страхових продуктів зі страхування туристичних ризиків, пов'язана зі спробами здешевлення страхових продуктів;
- несвоечасне і не в повному обсязі виконання зобов'язань перед страхувальниками;

- недостатній професійний рівень спеціалістів, що працюють у– страхових компаніях та надають послуги зі страхування туристів;
  - низька кваліфікація працівників турфірм, що обирають страхові– компанії з якими співпрацюють надалі за критерієм меншої вартості страхового продукту;
  - відсутність ефективних захисних механізмів в туристичному– секторі;
  - загальний низький розвиток страхового ринку країни, непрозорість– страхового ринку, неналежне інформаційне забезпечення страхової діяльності та відсутність досконалих рейтингів страхових компаній.
- Відповідно до виділених проблем, існуючих на ринку страхових послуг в т. ч. страхових послуг у сфері туризму, пропонуємо наступні шляхи їх вирішення:
- підвищення рівня страхової культури населення за допомогою роз'яснювальних та консультативних робіт;
  - підвищення економічного розвитку та забезпечення політичної стабільності в країні;
  - удосконалення нормативно-правової бази у сфері страхування та туризму, яка б відповідала міжнародним стандартам;
  - розробка державної цільової програми науково-дослідних робіт у сфері підготовки висококваліфікованих кадрів для страхового ринку;
  - створення захисних механізмів для туристів, наприклад, туристичних стабілізаційних фондів;
  - загальне сприяння розвитку страхового ринку з боку держави.

Висновок. Отже, туристичне страхування в Україні протягом дослідженого періоду характеризується негативною динамікою розвитку та наявністю перешкод до подальшого зростання. Окрім загальних факторів, негативний вплив на ринок туристичного страхування здійснює відхід міжнародних туристичних компаній з вітчизняного страхового ринку і банкрутство українських, що потребує відповідних реформ та заходів від Нацфкомфінпослуг та державної влади. Тому державні органи повинні сприяти розвитку діяльності безпосередньо туристичних фірм та нарощення стабільності та ефективності здійснюваної діяльності, що породжуватиме у громадян бажання користуватися їх послугами. Значна кількість туристів звертається саме до цих організацій, тому саме через них доцільно впливати на свідомість населення. Дані фірми можуть слугувати посередниками у інформуванні споживачів туристичних послуг щодо необхідності здійснення страхування, що сприятиме зростанню їх безпеки під час подорожі. Туристичні фірми у свою чергу також мають бути зацікавлені у такій схемі дій, адже це забезпечуватиме їх клієнтів у можливості отримання допомоги у разі виникнення страхового випадку. Це сприятиме розширенню кола клієнтів, адже знижує ризик виникнення несприятливих ситуацій, що значно впливає на вибір населення. Таким чином, забезпечити розвиток туристичного страхування можливо завдяки породженню у громадян думки про необхідність захисту свого майна та здоров'я під час подорожі з метою обмеження їх від непередбачуваних витрат.

Список використаних джерел.

1. Бочкарьова Т. О. Фінансова безпека сучасного страхового ринку України / Т.О. Бочкарьова, О.С. Журавка // Щомісячний інформаційно–аналітичний журнал «Економіка. Фінанси. Право» – К.: ТОВ «Міжнародний бізнес центр», 2015. – Вип. 6/1'2015. – С. 57-66.
2. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Журнал Всесвітньої туристичної організації «Туристичний барометр» [Електронний ресурс]. – 2013. – №3. – Режим доступу: <http://www.unwto.org/facts/eng/barometer.htm>.
4. Консолідовані звітні дані Нацкомфінпослуг [Електронний ресурс] // Нацкомфінпослуг. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/konsolidovanizvitni-dani.html>
5. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації UNWTO [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mkt.unwto.org/en/barometer>.
6. Річні звіти Нацкомфінпослуг [Електронний ресурс] // Нацкомфінпослуг. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/rzvitinackomfinposlug.html>

References.

1. Bochkarova, T. O. (2015), “Financial Security of the Modern Insurance Market in Ukraine” *Finansova bezpeka suchasnoho strakhovoho rynku Ukrainy*, vol. № 6/1'2015, pp. 57-66.
2. State Statistics Service available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 8 October 2018)
3. Journal of the World Tourism Organization “Tourist Barometer” (2013) available at: <http://www.unwto.org/facts/eng/barometer.htm> (Accessed 7 October 2018)
4. Consolidated reporting data of the National Financial Services Commission available at: <http://nfp.gov.ua/content/konsolidovanizvitni-dani.html> (Accessed 4 October 2018)
5. The official website of the World Tourism Organization UNWTO available at: <http://mkt.unwto.org/en/barometer> (Accessed 15 October 2018)
6. Consolidated reporting data of the National Financial Services Commission available at: <http://nfp.gov.ua/content/konsolidovanizvitni-dani.html> (Accessed 4 October 2018)